

TÓTH ESZTER ZSÓFIA – SZABÓ ÁKOS

RETRÓLÁZ – „AMI MEG SZOKOTT TÖRTÉNNI VELÜNK
VAGY AKÁR MEG IS TÖRTÉNHELTÉNE”
A KÓRHÁZ A VÁROS SZÉLÉN CÍMŰ CSEHSZLOVÁK TÉVÉSorozAT
ÉS RECEPCIÓJA

Tanulmányunkban egy mára már letűnt világba kalauzoljuk olvasóinkat. Az 1980-as évekről van szó, amikor hétfőn adásszünet volt a tévében és a nézők kedd esténként nézhetek csak televíziós sorozatokat, így egy hetet kellett várunk az újabb epizódra. Olvasóinkat megismertetjük a csehszlovák *Kórház a város szélén* című sorozat társadalomábrázolásával, eddig nem ismert kulisszatitkaival. És arra is keressük a választ, vajon miért hat még ma is egy ilyen „telenovella”.

A sorozatokat többféleképpen is felosztották: a *series* olyan sorozat volt, ahol a főhős és a hősök egy csoportja azonos, de minden rész kerek, lezárt egység, mint a *Derrick*. A nyomozó és segítői állandó szereplők, a megoldandó bűnesetek mások. A *serials* olyan folytatásos mű, ahol lényeges az előzmények ismerete, és izgalmas résznél szakad félbe egy epizód azért, hogy a néző várja a folytatást. A csoportosítás egy másik lehetőségét kínálta a Time magazin 1987. márciusi száma: 1) a *nosztalgiasorozatok*, melyek múltbeli értékeket és erényeket idéznek fel; 2) a *mindennapokról szóló* sorozatok munkásosztálybeli és középosztálybeli szereplőkkel, aktuálpolitikai kérdésekről is szólva; 3) az *egyszer fent – egyszer lent* sorozatok, mint a *Dallas*. A *teleregény* terminológia a portugál *telenovella* tükörfordítása. Az USA-ban a *soap opera* (szappanopera) volt használatos, de az angol nyelvterület ismerte a *kitchen sink drama* terminológiát is.¹

* * *

Vajon összejön-e Čeňkova doktornő a hokijátékoskal és tartós lesz-e a szerelem? Kaland avagy komoly kapcsolat lesz-e a szépséges Inka nővér és Blažej doktor románca? Ilyen és ehhez hasonló kérdések foglalkoztatták az embereket az 1980-as évek elején, amikor az első, a *Kórház a város szélén* című nagysikerű szocialista sorozatra vártak kedd esténként.

Egy kis filmtörténeti áttekintéssel kezdjük. Az 1918-ban, a győztes antant által a térképre rajzolt Csehszlovákia jelentős filmiparral rendelkezett. Az 1931-ben, az akkori Prága szélén – a jelenlegi 5. kerületében – megálmodott filmstúdió több száz filmes produkciónak (filmnek és sorozatnak egyaránt) vált bölcsőjévé. A vállalkozást a későbbi író és köztársasági elnök, Václav Havel nagybátyjai, Miloš és annak testvére, Ivan alapították, miután saját korábbi családi vállalkozásukat, az 1912-ben létrehozott Lucernafilm nevű céget kinőtték.

¹ HORVÁT János: *Szégelyelt, de gazdag rokonság*, Jel-Kép 1987/3., 71.

Az első köztársaság idején a csehszlovák filmipar igyekezett megmutatni, hogy az Osztrák–Magyar Monarchia testéből kinőve képes az önállóságra, sőt nem titkoltan a térség vezető filmkészítő hatalmának szerepére tört.

A Barrandov Stúdió az ötvenes évek végére – részben a korábban szintén erős magyar filmezés átmeneti hanyatlása miatt – a kommunista tábor legjelentősebb gyárává nőtte ki magát, ahol szívesen dolgoztak a cseh és a nemzetközi alkotók is. Mindez annak ellenére sikerült, hogy a csehszlovák kommunisták a II. világháborút követően államosították a gyárat és igyekeztek felépíteni a szocialista film fellegvárát. A stúdió élete az 1960-as években pörgött föl, amikor a *Limonádé Joe* nevű csehszlovák western és a *Tűz van, babám!* című klasszikus Forman-film egyes jeleneteit a Barrandovban forgatták le. Később, az évtized vége felé a csehszlovák új hullám fiatal zsenije, Jiří Menzel is birtokba vette a stúdiót, hogy elkészítse a cenzúra által hosszú évekre dobozba száműzött *Pacsirták cérnaszálon*t, továbbá a Gestapo által kivégzett kiváló író, Vladislav Vančura tollából származó klasszikus filmet, a *Szesélyes nyarat*.

Az 1968-at követő csendes apátiát a csehszlovák filmipar is megérezte. Sok szerző, dramaturg, rendező elkedvetlenedett, ráadásul a filmhez szükséges anyagi források a hanyatló gazdaság miatt beszűkültek. Amikor pedig kissé konszolidálódott a helyzet, számos – a szocialista világban elképzelhetetlennek látszó – dolog borzolta a kedélyeket, melyek közül kiemelkedett az Olga Hepnarová által elkövetett prágai tömeggyilkosság 1973 nyarán. Tettéért az akkori jogban szereplő legsúlyosabb büntetést, halált kapott, s ő volt az utolsó nő, akit kivégeztek Csehszlovákiában. A rettenetes eset még évekig volt beszédtema északi szomszédunknál.

Tetézte a bajt, hogy számos cseh és szlovák értelmiségi – számos felvidéki magyar támogatását bírva – létrehozta a Charta '77 elnevezésű ellenzéki kezdeményezést, amelyben emberi jogait kérték számon a regnáló kommunista hatalmon. Hiába. Sőt hat vezetőt letöltendő börtönbüntetésre ítélték a hetvenes évek végén. Éppen akkor, amikor a Csehszlovák Televízió már egy éve vetítette az azóta kultikussá vált *Kórház a város szélén* című sorozatot.

Az ötlet a prágai tévés vezetők fejéből pattant ki, akik egy széles tömegeknek szóló sorozatot szerettek volna. A forgatókönyv megírásával a zágrábi születésű, ám Morvaországban nevelkedett, szudétánemet gyökerekkel bíró Jaroslav Dietl bízta meg. Az, hogy személyére esett a választás, több mint érdekes: német gyökerűként hendikeppel indult, ráadásul a Csehszlovák Kommunista Párt 1973-ban kizárta soraiból.

A sorozat egyszerre akart szórakoztató, izgalmas, emberi és természetesen szocialista is lenni. Ezek kombinációját remekül találta el Dietl, aki tizenhárom, egyenként 57 perces epizód forgatókönyvét tette le az illetékesek barrandovi asztalára.

A történet igazi csemege, ugyanis a világ televíziózásának – 1935-ös németországi beindulását követően – első kórházas sorozata lett. Meghódította nemcsak a keleti blokk országait, de hatalmas közönségsiker volt az NSZK-ban is.

Az 1976-ban indult szereplőválogatás utáni forgatási időszakban a nagytekintélyű, nyugalmat árasztó Karel Sova doktort egy cseh színész, Karel Höger játszotta, ám az élet rövidesen közbeszólt: egy külső helyszínen zajló forgatás során 1977-ben, hatvanhét éves korában szívrohamban váratlanul elhunyt. Így került a képbe a felvidéki Kisgaramban született szlovák színész, Ladislav Chudík. Chudík Pozsonyban tanulta a színészmesterséget, és kis híján nem ismerte meg a világ Sova doktorként. Történt ugyanis, hogy a prágai tavasz bukását követően,

amikor a szovjet csapatok végérvényesen megvetették lábukat Csehszlovákiában, az akkor már elismert színész Bécsbe távozott. A cseh és szlovák nyelvű színjátszás azonban mérhetetlenül hiányzott neki az egykori császárvárosban, így rövid idő elteltével mégis visszatért a keményvonalas, a magyar kisebbséget cseppet sem szívelő, Gustáv Husák vezette – reformjaitól teljességgel megfosztott – országba.

A személyes tragédiát követően hirtelen beugró Chudík hatalmas lendülettel fogott a munkába, eljátszotta az sebészeti osztály vezetőjét. Mellette a főbb szerepekre a tévéseknek az akkori csehszlovák filmes világ leginkább ismert arcait sikerült megnyerniük. A középkorú sebészt, Arnošt Blažej alakító Josef Abrhám már több mint egy tucat filmben szerepelt a forgatás megkezdésére, de a komoly áttörést még nem sikerült elérnie. A bemutatót követően az általa megformált karakterrel azonosították a csehszlovák tévénézők, tehát az arca ismert lett, más kérdés, mennyire ragadt rá a nem túl pozitív Blažej szerepe. Az azóta eltelt idő erre a kérdésre is egyértelmű választ adott: a nyolcvanas évek csehszlovák mozija elképzelhetetlen volt Josef Abrhám nélkül, s ezt a töretlenül felfelé ívelő pályát a rendszerváltoztatással járó – Csehországban is kialakult – helyzet (szponzorációs problémák, a tengerentúli filmek, sorozatok földcsuszamlásszerű megjelenése a cseh és szlovák mozikban, a közönség igényeinek radikális zuhanása) sem írta felül. Jiří Menzel és más cseh rendezők filmjeiben rendszeresen szerepelt, sőt lassan a nyolcadik x-be lépő művész jelenleg is aktív, forgat, és rendszeresen színpadra is áll.

A sorozat egyik legnagyobb neve az ízig-vérig színész – akinek filmbéli nevét talán nálunk ismerték legjobban a tévénézők – Miloš Kopecký, akik már a II. világháborút megelőzően foglalkozott filmezéssel. A mindig melankolikus Kopecký zsidó származású édesanyját vesztette el a viláégésben, s a tragédia rányomta bélyegét egész életére. Hiába a szeniális színész mindent átformálni képes attitűdje, igazából sosem tudta feldolgozni anyja elvesztését, élete végéig mániás depresszióban szenvedett. A klasszikus cseh néplelket kiválóan ábrázoló – 1957-es – *Švejk*-feldolgozásban rendkívüli átéléssel formálta a mindig enyhe nyomás alatt álló Katz tábori lelkész, aki nemes egyszerűséggel elkártyázta együgyű tiszt szolgáját, Švejket. Hašek regényének filmadaptációját követően számos film gazdagította Kopecký életét, szomorú fiatalokra ellenére több alkalommal is szerepelt csehszlovák vígjátékokban. Ezek közül az egyik legkiemelkedőbb a *Kórház a város szélén*nel szinte egy időben bemutatott mozi, az *Adél vacsorája*, melyben Kopecký egy ijesztően bolond botanikust alakít, akinek Adél nevű húsevő virágja sorra falja föl áldozatait az 1900-as évek elejének Prágájában. A *Kórház a város szélén*ben a szarkasztikus humorát soha véka alá nem rejtő doktort, Štrosmajert alakította, akinek legendás szemüvegénél csak bajsza és az elmaradhatatlan cigarettája volt emlékeztetesebb.

A főbb szereplők mellett Josef Vinklář alakította a hibákra hajlamos, sokszor bizonytalan Cvach doktort, akinek megformálójá számos csehszlovák tévénéző számára volt ismert már a '60–70-es években. A *Zeman őrnagy 30 esete* című sorozatban egy kegyetlen, hidegvérű gyilkost alakított, aki saját bűntársait is terrorban tartotta az ötvenes évek Csehszlovákiájában. A történet valóságban alapult, ugyanis az alkotókat a Masín fivérek és barátai 1953-as Nyugatra szökése ihlette, melynek során a testvérek többször tűzharcot folytattak a kommunista rendőrséggel. Az idősebb fiú alakját elevenítette meg a vásznon Vinklář, a cenzorok és a filmrendező

kívánalmainak megfelelően igen ellenszenvesre, kegyetlenre véve a figurát. Nálunk a szintén az egészségügyben játszódó, *Mentők* című 1984-es barrandovi sorozat mentőközpont-igazgatójaként vált ismertté, akinek bölcsességét, meleg szavait, sziklaszilárd jellemét magyarul Gruber Hugó remek orgánuma révén ismerhettük meg.

A műtöst, Romant az a Jaromír Hanzlík alakította, aki 1966-os diplomázását követően a csehszlovák filmgyártás egyik legfoglalkoztatottabb alakja volt. Csak az 1989-es bársonyos forradalomig hatvanöt mozifilmet, húsz színpadi bemutatót és több tucat televíziós produkciót tudott a háta mögött. Anyaszínháza, a prágai Vínohrady Színház szinte minden darabjában szerepelt, a premierek közel felében főszerepet kapott rendezőitől. A kölyökképpű, ám a női szíveket megdobogtatni képes Hanzlík Magyarországon Bohumil Hrabal művének filmes adaptációjában, az Oscar-díjas Jiří Menzel *Sörgyári capricciója* Pepín bácsijaként volt széles körben ismert és elismert. Három évvel később újra feltűnt a magyar mozik vásznán, a sokak által csak „vaddisznókergetős filmként” ismert *Hóvirágünnepben*. A folyamatos főszerepek ellenére Jaromír Hanzlík a sorozat egyik műtösfőúját alakította, akinek édesanyja a mindenki által – s ez egy klasszikus kórházás filmeket kísérő klisé – utált főnővér volt.

A középkorú Řehoř doktort František Němec keltette életre, aki kiváló színpadi színész volt a Moldva-parti színjátásznak. Szerepe igen sablonos: jólfészült, öltönyben járó agglegény, aki imádja a komolyzenét, így azon keresztül kívánja rabul ejteni a hozzá közel álló fiatal doktornők (jelesül Danka Králová) szívét. A sorozatban visszatérő közös komolyzene-hallgatás meglehetősen avítottak számított a cseh és szlovák fiatalok körében az 1970-es években (akár csak Magyarországon). Így külön érdekesség, hogy a dramaturg, Jaroslav Dietl miért írta bele a sorozatba. Sokkal jobban illett volna egy vérbeli diszkonteika a kórház fiataljaihoz, hiszen annak ellenére, hogy diplomás értelmiségiek, nem feltétlen kedvelték a többteteles komoly műveket. Mindezek ellenére egy alkalommal láthatjuk Čeňkova doktornőt a klubba lépni, s ekkor azt hiszi, hogy a lemezhallgató helyiségben korai Beatles-lemezeket fognak hallgatni, de csalódnia kell.

A fiatal és bohókás Peterka doktor az egyetemi padokból kiszakadva lépett be a kórház fertőtlenítőtől átitatott falai közé. Megformálóját, Oldřich Kaisert – a kommunista cenzúra által betiltott – Hrabal regényből, az *Ófelsége pincére voltamból* ismerhetjük mi magyarok, ám számos film köthető a jelenleg erős alkoholgondokkal küzdő színészhez. Karaktere vicces, szórakoztató, amolyan Pepín sógor-szerű anekdotázó alkat, aki nem szeretne sokat dolgozni, élvezni akarja még fiatal éveit. Bohósága azonban megbosszulja magát, hiszen Blažej osztályvezetősége idején súlyos hibát vét, ami miatt hamarosan távoznia kell, s így letölti kötelező sorkatonai szolgálatát.

A sorozat egyik betege, aki később nőül veszi a főnővért, az egykori állami gondozott, Václav (Vašek) Pěnkava munkás, aki egy munkahelyi baleset miatt kerül az ortopédiára. A baleset során önfeláldozó módon menti bajbajutott társait, nem törődve saját testi épségével. A társak, jó szocialista brigádként viselkedve, meglátogatják a kórházi ágyánál (vagyis patronálják), s nem mulasztják el elmondani a személyzetnek, hogy micsoda hőstettet hajtott végre. A konvencionális hőstettet a szocialista Csehszlovákiában – a filmvásznon és a tévéképernyőn mindenképp – egy munkás hajtotta végre, aki nap mint nap heroikus küzdelmet folytat az üzemben, hogy felépítse a munkások-parasztok országát. A hős végül meggyógyul, s elnyeri szíve hölgye – a

csúnyácska nővér – kezét. A csehszlovák filmgyártás kötelező kliséje volt ez, ami nélkül a sorozat nem készülhetett volna el. Teljességgel természetes, hogy nem egy magánzó, hanem egy egyszerű gyári munkás mentett életet. Amennyire hősiesre sikeredett Pěnkava szerepe, annyira ellentmondásos az őt megformáló színész, Josef Dvořák élete. Az 1942-ben született cseh művész, aki harmincas évei végén járt a sorozat forgatásakor, 1979-ben elfogadta a csehszlovák állambiztonság, a Státní Bezpečnost (StB) ajánlatát. Ügynökként akkori társulatáról, a Semafor színház tagjairól, különösen Jiří Suchýról – akiről köztudomású volt, hogy nem szíveli a kommunista pártot, illetve a szovjet rendszert – szolgáltatott információkat. Dvořák a saját riválisát látta Suchýban, aki mellett a színházon belül egyfajta különutas csoportot hozott létre, hogy saját szakmaiságát helyezze előtérbe. Ezzel az 1959-ben pártutasításra alapított Semafor társulata gyakorlatilag kettészakadt. A 2007-ben, egy cseh napilap által kirobbantott ügy pikantériája, hogy a két művész még középiskolás éveikben szerfelett jó barátságban állt egymással. Az egykori barát mellett Dvořáknak a cseh(szlovák) avantgárd nagyasszonyáról, a kiváló rendező Věra Chytilová-ról is jelentenie kellett, mégpedig magánélete legitimebb titkairól: a rendezőnő férfiakkal fenntartott kapcsolatairól írt jelentéseket. Jelen sorok írásakor annyi biztos, hogy az StB 1981-ig tartott igényt Josef Dvořák szolgálataira, aki ezt követően – erről legalábbis nincsenek dokumentumok – továbbra is a filmes és színházi világban tevékenykedett egészen az ügy 2007-es kirobbanásáig. Természetesen az idős színész először tagadott, majd lassan beismerte, hogy tárgyalt a titkosszolgálat embereivel, de nem tudta, hogy kik is voltak valójában. Az ügy mindenestre teljes egészében közép-európai dráma, ami megtörténhetett volna Varsóban, Szófiában vagy akár Budapesten is.

A kórház sorozat hölgszereplői közül kulcsszerep jutott az Alžběta Čeňková doktornőt megformáló Eliška Balzerová-nak, aki a „jó nő” volt a képzelt csehszlovák kórházban. A morva családból származó Balzerová több mint huszonöt filmes és tévés produkcióval büszkélkedhetett pályafutása során, illetve igen népszerű szinkronhang volt a cseh mozikban.

Jana Štěpánková Danka Králová doktornő bőrébe bújtt, hogy a sorozatban végül egyedül nevelje fel gyermekét. Tipikus értelmiségi nő, aki hajlandó gyermekét egyedül is felnevelni, és az sem zavarja, hogy az őt ostromló Řehoř doktor Afrikába kerül. A kontinens kiválasztása nem véletlen, ugyanis a szocializmusban számos kommunista ország (például Csehszlovákia, Bulgária, Magyarország) küldött orvosokat, komplett kórházakat, mérnököket, technikát a fejlődő, szovjetbarát afrikai államoknak. Érdekes analógia Řehoř doktor esete a magát korrumpálni sosem hagyó, a paraszolvenciát ősellenségének tekintő Mágenheim doktorénak a *Szomszédok* című magyar sorozatban, aki Jemenbe szerződött volna, ha a sorozatbeli nejét alakító Frajt Edit nem lesz állapotos a való életben.

Kiemelkedő szerep jutott Andrea Čunderlíková-nak, a befolyásolható, mindig szomorú, roppant naiv nővérke, Inka megszemélyesítőjének. A fekete hajú, tipikus szláv szépség az ápolónők mindennapi életét éli: lázlapot vezet, hőmérőt oszt, ebédet visz, vért vesz. Ebben a mókuserékben lesz fontos az életében – az ekkor még nem osztályvezető – Blažej, aki bár nő, de nem retten meg némi könnyű kalandtól. Kettejük románca tragikus, ugyanis az orvostól teherbe esett nővérke hozzámegey Romanhoz, a műtőshöz, aki azt hiszi, ő a gyerek apja. Miután Inka otthagyja őt, elkeseredésében elhatározza, hogy megöli a lányt. Azonban képtelen erre.

Az alábbiakban néhány, a sorozat sarokpontjaként szolgáló jelenetet igyekszünk közelebbről is megvizsgálni, a legtöbb esetben a figurák közti kapcsolatokat elemezzük. A történet bővelkedett szerethető és utálható karakterekben, fiatal orvosokban, idős szakemberekben, keményfejű kórházigazgatókban, éjszakázó nővérkében, illetékes prágai elvtársakban. Külön érdekes, ahogy a sorozat a párkapcsolatokat ábrázolja: találkozhatunk hűtlen házasságokkal, gyereket egyedül vállaló nővel és második feleségétől első házastársához visszatérő orvossal is. A szocialista időszak hivatalos beszédmódjában alapvető érték volt a hűség és a teljes család. Míg a férfiak kicsapongását inkább elnézték – ahogyan azt Miskolczi Miklós *Színlelni boldog szeretőt* című korabeli szociográfiája is ábrázolta –, a nőknek ezt kevésbé. A másik fontos kérdés a lánynyaság volt, melynek megítélése szintén a korszakban változott meg. Míg az 1960-as évek elején a lányanya kiközösített és megvetendő volt, ez átalakult a korszak végére: értelmiségi nők tudatosan egyedül vállaltak gyermeket – ahogyan ezt Gárdos Péter *Vészcselegők* című dokumentumfilmje is bemutatta. Az ok: a korszak egyenlősítő beszédmódja ellenére a nők nem szerettek volna rangon alul házasodni, az egyetemen nem sikerült párt találniuk, vagy egy nő férfi hálójába bonyolódtak.

A *Kórház a város szélén*ben is van egy ilyen történetszál. Blažej doktort nőcsábásznak ismerhetjük meg, olyannyira, hogy a sebészeti osztályra kerülő új, fiatal orvosnőt, Čeňkovát is megkörnyékezi. Autóval elkíséri a tornateremig – bizony, bizony, a nők figyelnek arra, hogy csinosak legyenek és munka után tornázni járnak –, megpróbálja megcsókolni, Čeňkova azonban nem szeretne belemenni a viszonyba és nemet mond neki. A csalódott Blažej ekkor látja meg Irinát, aki végzetes hatással lesz rá: bár nem sokat beszél, de gyönyörű. Még aznap éjjel össze is jön a fiatal ápolónővel. Blažej doktor felesége – akinek édesapja nagy befolyású pártember és tehetős is szocialista összeköttetései révén – féltékeny típus, folyamatosan nyomoz a férje után. Blažej nagyon vágyik egy – a szocialista táborban valóságos álomnak számító – Hondára, melyre Inka kölcsönöz neki pénzt a hozományából. Mikor Inka édesapja rájön erre, elég erőszakosan felelősségre vonja az orvost a kórházban. Blažej végül szakít Inkával, aki gyorsan férjhez is megy Romanhoz, a fiatal, jóképű, ám anyja – a korábban már említett főnővér – szoknyája mögül kibújni képtelen mütöshöz. Innentől kezdve folyamatos feszültség érzékelhető Blažej és Inka között. Inka boldogtalan a házasságában, végül éjszakai ügyeletbe kéri magát, hogy újra együtt lehessen Blažejjel. Blažej sokáig ellenáll a néma csábításnak, azonban amikor beadja derekát egy éjjel, Inka terhes lesz. Blažej a gyermeket először nem szeretné, Inka is abortuszra gondol, de amikor látja Blažejt, amint orvosként intézkedik, úgy dönt, akár egyedül is megtartja gyermekét. Férjének megmondja az igazat és elköltözik tőle. Blažej a gyermek megszületésekor végleg mellette dönt, hogy még azt is vállalja, hogy a döntés meghozatala után a kórházban kell aludnia napokig (ami egy főorvos számára degradáló). Itt a szeretői kapcsolatból kialakul tehát egy második házasság, ami azért a korszakban ritkának számít.

Králová doktornő mellett még a sorozat legelején feltűnik egy nő férfi, elég halványan, figurája nincs kidolgozva. Králová egyedül vállalja gyermekét, a férfivel nem akar találkozni. Barátnője, Čeňkova messzemenőig támogatja döntésében, csak néha merül fel benne, hogy mégis kéne a gyermeknek apa. Danka a gyermek születése után döbben rá arra, milyen magányos, így visszamegy dolgozni. Segítségére siet azonban a másik osztályon dolgozó komoly-

zene-rajongó orvos, akivel valami kapcsolatszerűség is kialakul, azonban ez az orvos inkább Čeňkova doktornőért rajong, aki viszont őerte nem. Králová megígéri, hogy megvárja, míg visszajön Afrikából, de a férfi végül telefonon szakít vele. Az orvosnő véglegesen egyedül marad. Még azt a lehetőséget is elszalasztja, amikor a nála évtizeddel fiatalabb, bohókás Peterka udvarol neki.

Čeňkova doktornő sorsa sem egyszerű. Az első részben súlyos sérültként bekerülő hokijátékosba lesz szerelmes. Ő viszont eszközként, egyfajta lelki szemetesládaként használja őt gyógyulásában, ahogy ezzel Blažej szembesíti is a doktornőt. Mielőtt a játékos visszatér Prágába, szerelmük az ágyban is beteljesül – amelyből a nézők csak annyit látnak, hogy csókolóznak, majd leoltják a lámpát –, azonban a játékos utána ejti a doktornőt, hiába követné még Prágába is. Érdekes momentum a válogatott játékos szerepeltetése a sorozatban, illetve az, ahogy a kórház és az állam képviselői is kitüntetett figyelemben részesítik a népszerű sportolót – aki ezáltal a szocialista egyenlősiben egyenlőbb a többiekénél. A doktornő Inkához hasonlóan belemenekül az ifjabb Sova doktorral kötött házasságba. Aki valójában nem őt szereti, hanem első feleségét, gyermeke anyját. Számára e kórház csak egy ugródeszka, mivel alkoholproblémái miatt elveszítette prágai állását. Egy kisvárosi, týništěi kitérő után apja osztályára kerülhet, ahol az idősebb Sova már nem dolgozik. Itt, hogy elismertesse magát, jó eszköz a doktornővel kötött házasság. A nézők egy szoft szexjelenetet láthatnak házasságukból: egy fontos műtét előtt a doktornő melltartót villant, Sova pedig begerjed. A doktornőt később úgy hagyja el Sova, hogy nem is mondja meg neki. Búcsúlevelet sem hagy számára, a doktornő Prágába utánautazva szembesül azzal, hogy férje kibékült első feleségével.

Kölcsönös alapokon nyugvó szerelmi kapcsolat a sérült brigádtag, Vašek és a kicsit csúnyácska nővér szerelme, akik gyorsan egymásba szeretnek és összeházasodnak. Ez esetben láthatjuk a szocialista közösséget: ugyanis Vašek árva fiú volt, gyermekotthonból jött, számára a család a brigádja volt. Ez a szálát, a szocialista közösség erejét hangsúlyozzák is a filmben. A házaspárnak a fészekrakási időszakban annyi gondja támad, hogy eleinte nem lesz gyermekük, mire a férj saját férfitű képességeiben kételkedik, de a probléma megoldódik, mikor a feleség végül terhes lesz.

A kellemetlen, mindig akadékoskodó beteg figurája is megjelenik Dielt munkájában. Törénék ugyanis, hogy a magánzó zöldséges, Rudolf Dobiáš bekerül a sebészeti osztályra. Operációja azonban nem várt fordulatot vesz: sebe elfertőződik, így felesége, aki először nyájasan, kedvesen beszél az orvosokkal, megmutatja az igazi arcát. Kiabál, ordít, fenyeget, feljelent, egyszóval minden olyan dolgot megteszt, amit az átlag tévénező utál. A dolog érdekessége pedig éppen ez, ugyanis a barrandovi filmgyárban jelenlévő cenzúra ragaszkodott a negatív szereplő foglalkozásának többszöri elismétléséhez. Zöldséges. Magánzó. Nem munkás, bérből és fizetésből élő, lépésről lépésre haladó kispénzű (haladó, tehát a szocializmussal minimum szimpatizáló) állampolgár, hanem egy, az emberek zsírján élősködő néember, aki kapitalista módszerekkel üzemeltetett boltjából gazdagodott meg, míg mások 10-12 órát állnak a Martin-kohóban. Szöges ellentéte a brigádja tagjait kimentő, igen szerény Vašeknek.

Az öregkori szerelemre is látunk példát. Az idősebb Sova találkozik Týništěben a rossz házassága elől menekülő, fullánkos nyelvű Fastová doktornővel, aki bárkinek képes oda-mondani, kollégának, betegnek egyaránt. Fastová kemény és határozott, egyúttal szeretet-

reméltó.² A szelíd, megbízható úriember számára mégis vonzó a személyisége. Épp kezdene kialakulni a kapcsolatuk, amikor a doktornő mégis úgy dönt, hogy – elsősorban amiatt, hogy felnőtt gyermekeinek segíthessen – visszatér rossz házasságába. Sova nem mutatja ki érzelmeit, azonban nagyon örül, amikor az utolsó részben háza előtt találja a doktornőt. Fastová rájön, hogy házassága javíthatatlan, így új életet kezd az idősebb Sovával.

Akinek pedig nem adatott meg az öregkori szerelem, az nem más, mint Štrosmajer doktor, a szabadidejében sakkversenyző, vitriolos stílusú öregúr. Ő a sorozat huszadik, egyben befejező részében szívroham következtében meghal. Elhunytá sokkolja munkatársait, akik nagyon nehezen dolgozták föl idő előtti elvesztését. Szerepének kiírásával a sorozatból Dietl kizárta egy későbbi folytatás lehetőségét. Sajnos ő 1985-ös halála miatt nem érhetette meg a filmsorozat – immár Štrosmajer nélküli – 2003-as újraindítását.

Amint láthattuk, széles a paletta a párkapcsolatokban, és a sokszínűség ábrázolása miatt is vonzó lehetett a filmsorozat. Olyan magánéleti helyzeteket mutatott be összetetten, melyekkel a nézők is gyakran szembesülhettek környezetükben.

Közvélemény-kutatást végezve ismeretségi körünkben, az egykori nézők arról számoltak be, hogy egyrészt azért szerették a sorozatot, mert egy akkor számukra ismeretlen világba pillanhattak be: a „(fő)orvos (rendőr, katona, tanár) akkor még egy proli átlagpolgár számára egy zárt, felső osztályt képviselt, akik életébe így belelehetünk. A szövevényes történetek érdekesekek, izgalmasak voltak a mi hétköznapi, kiszámítható életünkhöz képest. A legnyugatibb keleti történet volt.” Más azt hangsúlyozta, hogy realisztikusnak tűnt a sorozat, és Blažejbe még könnyen bele is lehetett szeretni: „Amikor nekiment a lámpaoszlopnak a Škodával, egy hétig érte izgultam. Egy igazi provokátor volt, rosszfiú.”

Pillantsunk bele egy kicsit a sorozat hazai visszhangjába. 1983 májusában Ladislav Chudík (idősebb Sova) Budapestre látogatott, ezen alkalommal interjút készített vele az Autó Motor Magazin újságírója. A Magyar Televízió *Főzőcske* című műsorába is meghívták, ahol sztrapacs-kát készített a háziasszonyok nagy öröme.³ Az olvasóknak elárulta, hogy egy fehér Ford Escortja van, ami a korban luxusautónak számított. Bár a színét nem választhatta meg, igazából sárgát szeretett volna. Ugyanis a központi szocialista autóelosztásos rendszerben, amikor évekig kellett várni az autóra, a színük között nem lehetett válogatni. Az állampolgár örült, hogy végre hozzájutott az autójához. A sorozatban Sova főorvos egy öreg fehér Moszkvics autóval közlekedett. 1984-ben a budapesti színész–újságíró rangadóra hívták meg a sorozatban játszó színészeket, ők a rendezvény kísérőműsorában léptek fel május 27-én.⁴

1983 nyarán a SZOT-üdülő televíziójának képernyőjére tapadó nyaralókat jelenítette meg Lakat T. Károly: „Kérdezem: hogy van az, hogy a sportra talán legideálisabb időben minden kihalt, elárvultak a pályák, a vízen gazdátlanul ringatóznak a csónakok. A fejével a társalgó felé int. Benézek. Vagy kétszázan zsúfolódtak össze a teremben, ahonnan a levegőt kilopta valaki. Pisszenés sem hangzik, mindenki a képernyőre mered. A Kórház a város szélén című sorozatot – ismétlik.”⁵

² BOGNÁR Éva: *A csoda vége*, Kritika 1984/2., 37.

³ TAMÁS György: *A volánnál: Sova doktor*, Autó-Motor 1983. május 15.

⁴ Népszabadság 1984. március 29., 7.

⁵ LAKAT T. Károly: *Balaton nyár '83. A filmre mindenki hazaér*, Népsport 1983. augusztus 8., 5.

Szintén 1983-ban a budapesti kettős autóbusz vezetője úgy mondta be a megállókat, hogy előtte lejátszotta az utasoknak a *Kórház a város szélén* szignálját, mellyel nagy sikert aratott.⁶

1984-ben a televízió nézés veszélyeire figyelmeztetett a Jel-Kép szerzője, különösen gyermekek esetében. A televízió volt ekkoriban a mumus, a morális pánik megtestesítője, ami korábban a játékpisztoly, később a számítógépes játék lett. A magányos gyermekkor szinonimája. „Mese, maci, Város a kórház szélén [!]. Ami csak mozog, csillog-villog, változik, megragadja, elbűvöli, megigézi őket, szinte odaszögezi a képernyőhöz. Habzsolják a látnivalókat minden mennyiségben. Ám a tengernyi benyomásból alig marad valami, egyik kioltja a másikat. Különösen akkor, ha a kisgyerekeknek nincs partnere, akivel megosztja az élményt, akit kérdezhet, márpedig a többség magányosan bámulja a képernyőt.”⁷

Szilágyi Erzsébet 1984-ben elemezte a *Kórház a város szélén* hatását. Sikerének egyik titkát az epikus szerkesztésmódban, a mindennapi élethelyzetek ábrázolásában, konfliktusok meseszerűen egyszerűsített megoldásában látta. „A filmsorozatot megvásárolta Ausztria, Bulgária, Jugoszlávia, Kína, Kuba, Lengyelország, Magyarország, az NDK, az NSZK, Románia és Svájc, és a siker egyik országban sem maradt el: a legfontosabb figurák mindenütt a közönség kedvenceivé váltak. A Magyar Televízió 1982 júliusa és októbere között kedd esténként, főműsoridőben sugározta a *Kórház a város szélén* 13 epizódját. Az első hat rész nézettsége 71,5 százalékos volt, a következőké már 78,7 százalékos, vagyis fokozatos »ráhangolódás« zajlott le. A nézők száma 4 millió 720 ezer és 6 millió 560 ezer között mozgott. [...] A 13 epizódban 383 helyszín szerepelt, ami epizódonként közel 30 helyszínt jelent. Véleményünk szerint ez a filmsorozat változatosságára, mozgalmasságára utal. Maga az a tény, hogy a helyszínek 78 százaléka a kórházon belüli volt, azt sugallja, hogy itt valami lázas ritmusú munka folyik.”⁸ A közvélemény-kutatás szerint azok a nézők, akik a *Kórház a város szélén* nézték, *Az Onedin család*ot és a *Nem kell mindig kaviárt* is megtekintették, azonban legjobban a *Kórház a város szélén*nel tudtak azonosulni humanista mondanivalója, a beteg és az orvos mindenkit érintő viszonya, a mindennapi helyzetek, a szereplők értékrendje miatt.⁹ A Népszabadság kritikusa szerint a sorozat „azzal hódította meg nézőit, hogy percnyi precizitással pergette le előttünk mindazt, ami meg szokott történni velünk, vagy azt, ami megtörténhetne”.¹⁰ Előfordult olyan is, hogy fiatal házaspárok engedélyt kértek az anyakönyvi hivataltól, hogy gyermeküknek az Alžběta nevet adhassák.¹¹

A *Kórház a város szélén* irodalmi alkotásokban is szerepel. Többek között Krusovszky Dénes *Mielőtt apámat kettéfűrészték* című novellájában: „Az egész dolog este sem került volna szóba, ha anyám nem kérdez rá vacsora után. De végül is szerencsénk volt, mert mielőtt válaszolhatunk volna, elkezdődött a *Kórház a város szélén*, és onnan kezdve csendben kellett maradni. Apám nem is szólt semmit, lassan felém fordította az arcát, és miután látta, hogy én is inkább hallgatok, nyugodtan nézte tovább a sorozatot.”¹² Ez a részlet visszaadja azt a hangulatot,

⁶ Népszabadság 1983. december 7., 8.

⁷ ERDŐS ÉVA: *Jó éjszakát, gyerekek!*, Jel-Kép 1983/4.

⁸ SZILÁGYI ERZSÉBET: *Oththon Strossmayert, nálunk inkább Sovát kedvelték*, Jel-Kép 1984/1., 67–68.

⁹ Uo. Ugyanez az érvelés: S. NAGY KATALIN: *Törődjenek többet az egészségünkkel!*, Jel-Kép 1985/4., 56.

¹⁰ E. FEHÉR PÁL: *A Páral-képlet*, Népszabadság 1985. szeptember 18., 7.

¹¹ SZILÁGYI ERZSÉBET: *Filmsorozatok a Magyar Televízióban*, Jel-Kép 1986/4., 73.

¹² KRUSOVSZKY DÉNES: *Mielőtt apámat kettéfűrészték*, Holmi 2013/9., 1156.

amikor az 1980-as években a televízió nézést szinte szakrális tisztelet övezte. Blažej alakja általánosabb kontextusba került Cserna-Szabó Andrásnál: „A csapos Néma Bob. Bőrkötényt visel, a frizurája tökéletesen olyan, mint Blažej doktoré a Kórház a város szélén sorozatban. Nem szól, néha rágyújt egy cigire.”¹³

Mátyás Győző a sorozatot 2003-ban is a legnagyobb sikerű tévésorozatként aposztrofálta.¹⁴ Az Új Ember újságírója pedig a farsangi készülődés közepette idézett fel a sorozathoz köthető kedves emléket: „Emlékszem, egyszer a Kórház a város szélén című, akkor igen népszerű sorozat szereplőinek öltöztünk be, s anyukám gyógyszerári köpenyeiben vonultunk fel, mint komoly orvosok.”¹⁵

Kalotaszegi táj Magyarvalkó felől

¹³ CSERNA-SZABÓ András: *Pincérek, tigrisek, hollók*, Irodalmi Szemle 2014/3.

¹⁴ MÁTYÁS Győző: *Az élvezetes művészet birodalma*, Kritika 2003/10., 22.

¹⁵ GAJDOS Ágnes: *Farsangi készülődés*, Új Ember 2015. február 1., 7.